

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.79>

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕРЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Лимар О.Л.,

аспірант Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені Степана Дем'янчука,

адвокат

ORCID: 0009-0006-0310-6582

Лимар О.Л. Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України.

Стаття присвячена дослідженню системи принципів адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України.

Адміністративно-правове регулювання діяльності ЗМІ в інтересах забезпечення національної безпеки України є організаційно-управлінською, виконавчо-розпорядчою, підзаконною діяльністю, яка проводиться органами виконавчої влади, їх посадовими особами, спрямованою на врегулювання суспільних відносин у медіа сфері з метою протидії інформаційним викликам та загрозам національним інтересам України. Адміністративно-правове регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України ґрунтується на системі принципів, яка складається з принципу законності, принципу пропорційності, принципу прозорості, принципу плюралізму, принципу пріоритету інтересів національної безпеки, принципу дотримання прав і свобод людини, принципу адаптивності та принципу юридичної відповідальності.

Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України є основними керівними ідеями, які визначають підхід держави до правового регулювання сфери медіа з метою протидії інформаційним викликам та загрозам національним інтересам України. Наведені в статті принципи не є вичерпними, водночас вони якнайповніше відображають особливості адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ в Україні та спрямовані насамперед на забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних інформаційних викликів і загроз. Адміністративно-правове регулювання ЗМІ реалізується через правові норми, які ґрунтуються на представлених принципах і відображають їх у своїй структурі. Проаналізовані принципи нерозривно пов'язані між собою, кожний із них доповнює та посилює дію інших, формуючи єдину систему адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ в інтересах забезпечення національної безпеки України, а порушення будь-якого одного принципу призводить зазвичай до порушення інших.

Ключові слова: принципи, засоби масової інформації, адміністративно-правове регулювання, інформаційні виклики, інформаційні загрози, національна безпека

Lymar O.L. Principles of administrative and legal regulation of mass media activities in the interests of national security of Ukraine.

The article is devoted to the study of the system of principles of administrative and legal regulation of mass media activities in the interests of ensuring national security of Ukraine.

Administrative and legal regulation of mass media activities in the interests of ensuring national security of Ukraine is an organizational, managerial, executive and regulatory activity carried out by executive authorities and their officials aimed at regulating public relations in the media sphere with a view to countering information challenges and threats to Ukraine's national interests. Administrative and legal regulation of mass media activities in the interests of ensuring the national security of Ukraine is based on a system of principles consisting of the principle of legality, the principle of proportionality, the principle of transparency, the principle of pluralism, the principle of priority of national security interests, the principle of respect for human rights and freedoms, the principle of adaptability and the principle of legal responsibility.

The principles of administrative and legal regulation of the media in the interests of ensuring the national security of Ukraine are the main guiding ideas that determine the state's approach to legal regulation of the media sphere in order to counteract information challenges and threats to the national interests of Ukraine. The principles outlined in this article are not exhaustive, but they reflect the

peculiarities of administrative and legal regulation of media activities in Ukraine to the fullest extent possible and are aimed primarily at ensuring Ukraine's national security in the context of modern information challenges and threats. Administrative and legal regulation of the media is implemented through legal provisions based on the principles presented and reflecting them in their structure. The analyzed principles are inextricably interconnected, each of them complements and enhances the effect of the others, forming a single system of administrative and legal regulation of media activities in the interests of ensuring the national security of Ukraine, and violation of any one principle usually leads to violation of the others.

Key words: principles, mass media, administrative and legal regulation, information challenges, information threats, national security

Постановка проблеми. Адміністративно-правове регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України ґрунтується на низці принципів, що відповідають закономірностям суспільного розвитку та потребам захисту національних інтересів. Принципи є фундаментом для формування правової бази, що регулює діяльність ЗМІ, і визначають зміст конкретних суспільних відносин в інформаційній сфері.

Дослідження проблем адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації ґрунтуються на сучасних теоретико-методологічних розробках у галузі адміністративного права, які висвітлені у працях вітчизняних учених, зокрема: В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, А.О. Селіванова та ін. Разом з тим, незважаючи на існування певного доробку, чимало теоретичних і практичних питань, що стосуються проблематики принципів адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ, розкриваються в спеціальній літературі фрагментарно і потребують комплексного дослідження.

Метою статті є дослідження системи принципів адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України

Виклад основного матеріалу. Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України є основними керівними ідеями, які визначають підхід держави до правового регулювання сфери медіа з метою протидії інформаційним викликам та загрозам національним інтересам України. До основних принципів нами було віднесено такі:

1. Принцип законності.

Діяльність засобів масової інформації в Україні регулюється виключно в межах, встановлених Конституцією, законами та підзаконними нормативно-правовими актами. Це положення підкреслює, що жодні дії органів державної влади, їхніх посадових осіб не можуть виходити за межі правового поля. Принцип законності, будучи обов'язковим елементом правової держави, забезпечує стійкість і передбачуваність правового регулювання, унеможливорюючи довільне втручання в діяльність засобів масової інформації.

Важливою складовою принципу законності є відповідність національного законодавства міжнародним стандартам. Україна, будучи учасником багатьох міжнародних договорів, зокрема Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р. [1], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [2], Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [3], зобов'язана дотримуватися їх вимог у царині свободи думки і слова, вільного вираження поглядів і переконань.

До того ж дотримання принципу законності передбачає наявність ефективного механізму правового контролю, що охоплює як парламентський і судовий контроль, так і адміністративний контроль, включаючи контроль з боку спеціалізованих органів, таких як Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Наприклад, будь-яке рішення про тимчасове призупинення або обмеження діяльності ЗМІ має базуватися на чітко встановлених законом підставах і може бути оскаржене в суді. Подібні механізми перешкоджають зловживанням з боку влади та сприяють захисту прав суб'єктів у сфері медіа.

2. Принцип пропорційності.

Принцип пропорційності посідає ключове місце в адміністративно-правовому регулюванні діяльності засобів масової інформації, особливо в контексті забезпечення національної безпеки. Він передбачає, що будь-які обмеження, запроваджені державою, мають відповідати трьом основним критеріям: легітимності мети, необхідності та пропорційності заходу.

Легітимна мета вказує на необхідність спрямування обмеження прав та свобод на досягнення мети, яка є законною та суспільно прийнятною. Легітимна мета повинна виправдовувати конкретне обмеження. Цілі, які можуть виправдати обмеження прав, мають бути засновані на тих цінностях, на яких побудоване суспільство в конституційній демократії [4, с. 145]. Що стосується критерію

необхідності, то держава може втручатися в діяльність ЗМІ виключно «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» (ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2]). Однак таке втручання має бути мінімально необхідним і не створювати надмірного навантаження на свободу вираження поглядів. Втручання держави у свободу ЗМІ припустиме лише в тому разі, якщо воно виправдане реальною і безпосередньою загрозою, а не гіпотетичними ризиками. Необхідність застосування принципу пропорційності також активно підкреслюється в практиці Європейського суду з прав людини. Так, у справі «Handyside v. The United Kingdom» Суд встановив, що будь-які «втручання» у свободу слова мають бути зумовлені «нагальною суспільною потребою» та «пропорційними до переслідуваної правомірної мети» [5]; у справі «Goodwin v. The United Kingdom» Суд вказав, що «національний закон має бути сформульований досить чітко, щоб дозволити зацікавленим особам – за необхідності за допомогою юридичної консультації – передбачити з розумним для даних обставин ступенем визначеності ті наслідки, які може спричинити за собою конкретна дія» [6]. В Україні наведені вимоги реалізуються через норми Основного Закону та профільного законодавства, включно із Законом України «Про медіа».

Ба більше, пропорційність передбачає дотримання балансу між приватними та публічними інтересами. Наприклад, запровадження цензури або заборона публікацій, що зачіпають питання оборони, можуть бути виправданими в умовах воєнного стану, якщо вони: слугують запобігання витоку стратегічно важливої інформації; спрямовані на боротьбу з пропагандою і дезінформацією тощо. Однак такі заходи повинні мати тимчасовий характер і періодично переглядатись в міру розвитку ситуації в країні.

Принцип пропорційності унеможлиблює використання запроваджуваних обмежень як інструменту політичного тиску або придушення опозиційних поглядів. Практика деяких держав, де під приводом боротьби з екстремізмом закриваються незалежні ЗМІ, наочно демонструє ризики порушення аналізованого принципу. У контексті України принцип пропорційності є особливо важливим для збереження довіри суспільства до державних інститутів, оскільки надмірні або необґрунтовані обмеження можуть сприйматися як загроза демократичним цінностям, навіть в умовах триваючої широкомасштабної війни на знищення.

3. Принцип прозорості.

Принцип прозорості передбачає, що всі процедури адміністративно-правового регулювання з медіа мають бути гранично відкритими для суспільства. Прозорість передбачає відкритий доступ до інформації про правила ліцензування, моніторингу, застосування санкцій та інші аспекти державного впливу на ЗМІ. Відкритість таких процедур підвищує довіру громадськості до дій державних органів і мінімізує ризики довільного втручання або зловживань з боку влади.

Наукова концепція прозорості спирається на концепцію «демократичної участі», де громадяни розглядаються як активні суб'єкти, що володіють правом на доступ до інформації про діяльність державних інститутів. Наприклад, механізм публічних звітів і консультацій зі ЗМІ може розглядатися як спосіб зміцнення принципу прозорості. В Україні це реалізується через зобов'язання державних органів публікувати інформаційні повідомлення, що стосується сфери медіа, на офіційних ресурсах, до яких насамперед належать веб-сайти Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та Державного комітету телебачення і радіомовлення України.

Прозорість також відіграє важливу роль у запобіганні корупційним практикам і конфліктам інтересів. Так, відкритий процес ліцензування телевізійних і радіомовних компаній знижує ризик використання адміністративного ресурсу для просування інтересів окремих осіб чи організацій. Якщо процедура ліцензування проводиться публічно, з можливістю для громадських організацій і журналістів відстежувати її перебіг, це створює додаткові гарантії справедливості та рівноправності. У цьому зв'язку показовим є приклад Європейського Союзу, де процес розподілу радіочастотного спектра проводиться під суворим громадським контролем. До того ж принцип прозорості сприяє захисту прав громадян на отримання достовірної інформації. В умовах кризових ситуацій (збройний конфлікт, пандемія тощо) відкритість дій державних органів стає критично важливою для запобігання поширенню дезінформації та зміцнення довіри до офіційних джерел. Наприклад, в Україні практика проведення регулярних брифінгів та публікації звітів державних органів про ситуацію на фронті перешкоджає поширенню дезінформації та сприяє формуванню більш прозорого інформаційного простору загалом.

Нарешті, принцип прозорості вимагає забезпечення доступу громадян до судових процесів, що стосуються питань свободи засобів масової інформації. Відкриті судові засідання та публікація рішень судів дають змогу суспільству оцінити обґрунтованість і правомірність втручання держави в

діяльність ЗМІ. Прикладом може слугувати цілодобовий публічний доступ до вітчизняних судових рішень через Єдиний державний реєстр судових рішень.

4. Принцип плюралізму.

Принцип плюралізму спрямований на забезпечення різноманіття точок зору, культурного та політичного розмаїття, що дає змогу громадянам формувати власні думки на основі широкого спектра інформації. Адміністративні заходи, що вживаються державою, мають сприяти зміцненню цього розмаїття, унеможливлючи монополізацію медійного ринку та придушення альтернативних джерел інформації, навіть під приводом захисту національної безпеки.

В Україні принцип плюралізму набуває особливого значення в умовах інформаційної війни та зовнішніх спроб маніпуляції громадською думкою. Державні заходи, спрямовані на захист національної безпеки, мають супроводжуватися зусиллями з підтримання доступу до незалежних і достовірних джерел інформації. Наприклад, запровадження Україною санкцій проти низки проросійських пропагандистських каналів («112 Україна», «NewsOne» і «ZIK») та онлайн-платформ може бути виправданим з погляду національної безпеки, але це повинно супроводжуватися підтримкою розвитку незалежних українських ЗМІ та забезпеченням доступу громадян до міжнародних медійних платформ.

Особливу роль у підтримці плюралізму відіграє протидія монополізації ринку медіа. Якщо великі медіагрупи концентрують у своїх руках переважну більшість каналів інформації, то виникає пряма загроза для плюралізму в ЗМІ та свободи вираження поглядів. Держава може втручатися в такі процеси через антимонопольне законодавство. Наприклад, у країнах Європейського Союзу існує практика обмеження частки медіакомпаній на ринку, щоб забезпечити розвиток конкуренції та збільшити кількість ЗМІ. В Україні аналогічні заходи реалізуються через законодавство про телебачення і радіомовлення, але потребують подальшого вдосконалення, бо не враховують усіх викликів, з якими зіткнулася країна в умовах повномасштабної війни з Російською Федерацією.

5. Принцип пріоритету інтересів національної безпеки.

Принцип наголошує на необхідності дотримання балансу між свободою засобів масової інформації та забезпеченням національної безпеки України. ЗМІ, як потужний інструмент впливу на громадську думку, мають діяти з урахуванням вимог захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Принцип особливо актуальний для України, яка стикається з масштабними інформаційними викликами, гібридними загрозами та поширенням дезінформації і ворожої пропаганди.

Науковий підхід до цього принципу ґрунтується на концепції «інформаційної безпеки» як складової національної безпеки. Державні органи зобов'язані створювати такі правові умови, які забезпечать захист інформаційного простору від ворожого втручання, але водночас не пригнічуючи свободу вираження поглядів. Так, запровадження Україною механізмів моніторингу інформаційного простору, блокування зарубіжних деструктивних ресурсів, застосування санкцій проти фізичних та юридичних осіб, які поширюють дезінформацію, а також встановлення особливих вимог до мовлення в прифронтовій зоні, є реалізацією цього принципу. Вжиті заходи дали змогу суттєво скоротити поширення антиукраїнської пропаганди та маніпулятивних повідомлень, що загрожують інтересам національної безпеки. Однак такі заходи мають бути чітко обґрунтовані та відповідати принципу пропорційності, щоб не допустити зловживань.

Принцип також охоплює підтримку медійного контенту, що сприяє зміцненню національної самосвідомості, культури та мови. У цьому зв'язку важливу роль відіграє державна політика зі стимулювання розвитку українських ЗМІ, що передбачає фінансування громадського телебачення, підтримку локальних медійних ініціатив і просування української мови в інформаційному просторі. Приміром, запровадження мовних квот на телебаченні та радіо стало значущим кроком у захисті культурних інтересів України та протидії російськомовній інформаційній експансії.

6. Принцип дотримання прав і свобод людини.

Принцип дотримання прав і свобод людини є наріжним каменем адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації. Він гарантує, що будь-яке втручання держави в діяльність ЗМІ має суворо відповідати правовим нормам, які захищають фундаментальні права і свободи людини. Серед таких прав ключовими є: право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Наведені права і свободи є найважливішими для забезпечення ефективного функціонування самої демократії. Водночас, зазначені нами права не є абсолютними, вони можуть бути обмежені у виняткових випадках, передбачених законом. Водночас варто пам'ятати, що свобода вираження поглядів поширюється не лише на ту інформацію та ідеї, що є нешкідливими, «а й на те, що може образити, шокувати чи збурити державу або якусь групу населення» [5]. Це – важливе тлумачення, яке зробив ЄСПЛ. Заборону на інформацію та вираження

поглядів слід розглядати як винятковий захід, що має ухвалюватися на демократичних засадах і бути виправдана абсолютною необхідністю. Інакше кажучи, існує ризик того, що незручні заяви будуть заборонені, тому що вони не подобаються якійсь впливовій особі.

7. Принцип адаптивності.

Принцип адаптивності передбачає, що адміністративно-правове регулювання діяльності засобів масової інформації має оперативно реагувати на політичні, економічні, соціальні та технологічні зміни. Швидкий розвиток цифрових технологій, соціальних мереж та алгоритмів штучного інтелекту вимагає від держави спроможності адаптувати свій механізм адміністративно-правового регулювання, щоб ефективно реагувати на виклики та загрози, які виникають в інформаційному просторі. Так, соціальні мережі, які на початку розглядалися як платформи для свободи вираження поглядів в інтернеті, на сьогодні трансформувались в середовище для маніпулювання масовою свідомістю. У цьому зв'язку адаптивне регулювання вимагає не лише запровадження нових правил щодо функціонування соціальних мереж, а й створення ефективних механізмів їхньої реалізації, зокрема: алгоритмічної модерації контенту, налагодження тісної співпраці з онлайн-платформами, впровадження медіаграмотності серед користувачів соціальних мереж тощо.

Прикладом реалізації принципу адаптивності є ініціатива Європейського Союзу зі створення безпечного цифрового простору для своїх громадян, що отримала в 2022 році своє вираження в Акті про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA) [7]. По суті DSA є першим у світі профільним нормативним актом, який покладає на цифрові компанії в усьому Європейському Союзі відповідальність за контент, що розміщується на їхніх платформах. Будь-якій компанії, яка порушить DSA, загрожує штраф у розмірі до 6 % від її глобального обороту, а неодноразовим порушникам – заборона працювати в Європі.

Загалом принцип адаптивності сприяє ефективному регулюванню інформаційного простору в умовах швидкого технологічного прогресу та глобальних викликів сьогодення. Для його успішної реалізації потрібне поєднання гнучкості законодавства, оперативності адміністративних рішень та врахування міжнародного досвіду, що дасть змогу Україні залишатися стійкою до сучасних інформаційних загроз і водночас підтримувати розвиток цифрового суспільства.

8. Принцип юридичної відповідальності.

Принцип юридичної відповідальності є важливою складовою адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ в інтересах забезпечення національної безпеки України. Він спрямований на забезпечення дотримання законодавства в інформаційній сфері та запобігання порушенням, які можуть завдати шкоди національній безпеці України. Принцип передбачає встановлення чіткої та диференційованої системи відповідальності для всіх суб'єктів сфери медіа.

З наукового погляду принцип відповідальності базується на концепції «правової держави», де кожне порушення права тягне за собою адекватну і співмірну реакцію з боку держави. Це означає, що санкції мають бути пропорційними тяжкості вчиненого порушення. Наприклад, випадкове поширення недостовірної інформації не може тягнути за собою таких самих наслідків, як цілеспрямована пропаганда ненависті або дезінформація, яка загрожує національній безпеці. Диференційований підхід дає змогу уникнути надмірних обмежень свободи ЗМІ та забезпечує справедливість правозастосування.

Відповідальність у сфері медіа може бути цивільно-правовою, адміністративною та кримінальною, залежно від характеру і тяжкості порушення. Так, у разі поширення неправдивої, недостовірної, перекрученої інформації щодо фізичних, юридичних осіб (зокрема, органів державної влади, їхніх посадових осіб, їх дій тощо) чинне законодавство України передбачає реагування у вигляді спростування, відповіді, відшкодування завданої шкоди, а в деяких випадках – вилучення накладу газети, журналу тощо за рішенням суду. Окремо треба зазначити, що ця процедура реагування стосується будь-якого способу поширення інформації, незалежно від того, чи поширюється вона через зареєстроване ЗМІ чи в інтернеті за допомогою соціальних мереж тощо. Адміністративна відповідальність насамперед стосується суб'єктів сфери медіа, щодо яких існують спеціальні процедури державного контролю, вписані в Законі України «Про медіа». Окрім адміністративної відповідальності для юридичних осіб – засобів масової інформації, передбачено адміністративну відповідальність, відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, для окремих фізичних осіб. Так, відповідальність передбачається за поширення неправдивих чуток, що можуть спричинити паніку серед населення або порушення громадського порядку, незалежно від способу такого поширення (усно, через соціальні мережі в інтернеті, за допомогою розвішування інформації в громадських місцях тощо) (ст. 173-1 КУпАП [8]). Кримінальна відповідальність передбачається за поширення інформації (незалежно від її правдивості або неправдивості), яка має на меті заподіяння шкоди суспільству загалом. Зокрема, Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність фізичних осіб (незалежно від їхнього статусу, громадянства, способу поширення

інформації на невизначене коло осіб) за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ст. 109 КК України [9]). Причому в разі, якщо такі заклики поширюються організованою групою (зокрема, за допомогою «ботоферми») або з використанням засобів масової інформації, покарання є більш суворим. КК України встановлює відповідальність за заклики до зміни меж території або державного кордону на порушення порядку, встановленого Конституцією, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, зокрема інформаційної [10]. Підкреслимо, що в умовах інформаційних війн, гібридних загроз тощо, країни прагнуть посилити своє законодавство, яке передбачає санкції за створення та поширення інформації, що загрожує національній безпеці. В Україні триває робота над законопроектом «Про дезінформацію» покликаним більш чітко визначити способи поширення дезінформації та створити механізми протидії їм.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що наведений нами список принципів не є вичерпним, водночас вони якнайповніше відображають особливості адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ в Україні та спрямовані насамперед на забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних інформаційних викликів і загроз. Адміністративно-правове регулювання ЗМІ реалізується через правові норми, які ґрунтуються на представлених принципах і відображають їх у своїй структурі. Проаналізовані принципи нерозривно пов'язані між собою, кожний із них доповнює та посилює дію інших, формуючи єдину систему адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ в інтересах забезпечення національної безпеки України, а порушення будь-якого одного принципу призводить зазвичай до порушення інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.01.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.01.2025).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 10.01.2025).
4. Gerhard Van der Schyff. *Limitation of Rights: A Study of the European Convention and the South African Bill of Rights*, Netherlands, 2005. 369 p.
5. CASE OF HANDYSIDE v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 5493/72). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57499%22%5D%7D> (дата звернення: 10.01.2025).
6. CASE OF GOODWIN v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 17488/90). URL: <https://cedem.org.ua/library/sprava-gudvin-proty-velykobrytaniyi/> (дата звернення: 10.01.2025).
7. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2065> (дата звернення: 10.01.2025).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*, 1984. Ст. 1122.
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001. № 25-26. Ст. 131.
10. Сафаров А.В. Україні вже є законодавство і механізми щодо протидії дезінформації: заради чого колотнеча? URL: <https://imi.org.ua/monitorings/v-ukrayini-uzhe-ye-zakonodavstvo-i-mehanizmu-shhodo-protydiy-dezinformatsiyi-zarady-chogo-i31602> (дата звернення: 10.01.2025).
11. Габрелян А.Ю. Адміністративно-правове забезпечення державної політики у протидії протиституції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 249 с.
12. Габрелян А.Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Колективна наукова монографія «Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття»*. Видання 2. Вінниця, 2021-2022. С. 2–18. URL: <https://doi.org/10.36074/paaaseirdfegcc.ed-2.01>.
13. Дяковський О.С., Габрелян А.Ю. Основні засади та принципи протидії дезінформації. *Юридичний вісник*, 2024. № 4. С. 30–36.
14. Kreminskyi O., Omelchuk L., Habrelian A., Matsiuk A., Diakovskiy O. Legal regime of virtual currency in Ukraine: current state, problems and prospects of regulation. *Revista Relações Internacionais do Mundo Atual*, 2024. Vol. 1. № 43. P. 21–24.